

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Моторної Тетяни Федорівни на тему «Ідеї містеріальності у музичній культурі ХХ століття (на прикладі фортепіанної творчості Олів'є Мессіана)»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури

Масштабна постать Олів'є Мессіана безупинно привертає до себе увагу науковців. Планетарність мислення митця створює своєрідну анфіладу, що пов'язує історичні часи і консолідує східну та європейську культури. Притаманна О. Мессіану самобутність, багатозначність його творчої реалізації вичерпно презентує особистість Майстра та вимагає дослідження феномену цієї знакової фігури сучасними мистецтвознавцями. Тому увага авторки дисертації Моторної Т. Ф. до фортепіанної творчості композитора в ракурсі містеріальності музичної культури ХХ століття своєчасна і дуже важлива у справі формування нового погляду на тенденції розвитку культури минулого століття та їх пролонгації у сьогоденні. Теологічні пошуки у творчості О. Мессіана, його релігійні переконання, винятково відповідають ідеям розгляду явища містеріальності як мистецького феномену. Самою долею була передбачена присутність містеріальності у житті композитора, коли його мати, поетеса Севіль Соваж у збірці «Душа в бутоні» присвятила ще ненародженному синові наступні рядки: «весь Схід співає про моє створіння з його синіми птахами...».

Тетяна Федорівна, простежуючи витоки виникнення містерії, коректно акцентує увагу на тимчасовій зупинці жанру у часі, майже його зникненні у XVI ст. та ефектному відродженні містеріальності у ХХ ст. (адже кожна історична доба породжує та розвиває певні жанри або позбувається їх). Причиною містерізації культури ХХ ст. авторка називає інтеграційні процеси та науково-технічний прогрес, що у контрасті з соціальними конфліктами та війнами минулого століття активізували інтерес до релігійних вченъ. Водночас, Ніцше зауважив, що «між релігією та науковою немає ані дружби, ані ворожнечі: вони на різних полюсах».

В тексті дисертації Моторна Т. Ф. послідовно розкриває поставлені в дослідженні завдання. Виявляючи закономірності втілення містеріальності у фортепіанних творах О. Мессіана, що визначено метою дослідження, авторка демонструє інтегрований підхід у науковій роботі, вдало поєднуючи історико-культурологічні, біографічно-описові, контекстуально-аналітичні та інші методи дослідження з ґрунтовною емпіричною базою, що створює панорамний погляд на досліджувану проблематику.

Структурно дисертація трьома розділами об'єднує три ключові складові дослідження: теоретико-історичне визначення містеріальності, концептуальні джерела містеріальності у творчості О. Мессіана та практичний аналіз фортепіанних творів митця, створених в естетиці містеріального бачення світу.

Теоретичний Розділ І охоплює інформаційний масив взаємопов'язаних даних, що конкретизують явища містерії та містеріальності як різних за призначеністю, але близьких за релігіозно-містичним забарвленням. Систематизуючи відомості щодо виникнення містерії як явища, Моторна Т. Ф. прослідковує домінування містерії у певних регіонах античного світу та Стародавнього Сходу і похідність християнської містерії від язичництва. Авторка справедливо наголошує на формуванні християнської містерії у Візантії, наводячи аргументи, що заперечують протилежну думку. Вибудовуючи концепцію еволюції містерії від давніх часів до реалізації містеріальності у мистецькому просторі ХХ століття, Моторна Т. Ф. підкреслює як виникнення елементів співу та танцювальності у містеріях давнини, так і відродження містеріальності в мистецтві та музичній культурі минулого століття, створюючи своєрідний «часовий ланцюг». Тетяна Федорівна висуває ряд тез, що обґрунтують релігійне відродження ХХ ст. у зв'язку з переломними точками минулого століття і наводить приклади творів О. Скрябіна, І. Стравінського, К. Дебюсса, О. Мессіана, ілюструючи свою думку у відповідності до цього твердження. У дисертації про Р. Вагнера зазначено, що його містерії «засновані на наслідуванні релігійно-театрального жанру Середньовіччя, а не ренесансної містерії». Але, згадувана у роботі авторкою Г. Предоляк, вважає «відправною точкою» формування нової містерії саме

Р. Вагнера, який написав драму-містерію «Персифаль» та заклав підмурок розвитку нової містерії ХХ ст. у загальному сенсі.

Важливим досягненням дисертантки варто вважати висвітлення провідної ролі України у справі популяризації О. Скрябіна у Польщі завдяки Б. Лятошинському, який сформував осередок скрябінізму в Києві та логічно вибудовану систему сприйняття скрябінівської концепції у творчості М. Рославця, М. Обухова, І. Вишнеградського та О. Мессіана.

Тож, розділ повномасштабно розкриває перетворення архаїчного жанру містерії у його реінтерпретацію у ХХ ст., аналізуючи невідворотність цих змін та переосмислюючи мотиви, образи та прототипи.

Розділ II сприймається як скрупульозний аналіз, пошук відповідностей у творчості О. Скрябіна та О. Мессіана: індійські тяжіння обох композиторів, що сформувалися на християнсько-сакральному підґрунті; прихильність до «концепції дзвіниць» (що надихалися ранньохристиянськими православними стимулами вираження); усвідомлення спільнотного у цілотонному мисленні побудови ладових структур; особлива роль «акорду» у творчості обох композиторів; прагнення О. Мессіана наслідувати у творчості планетарний розмах О. Скрябіна. Особа І. Вишнеградського відзначена авторкою як ключовий інформаційний потік від О. Скрябіна до О. Мессіана завдяки якому виникла спорідненість між митцями та відбувся перетин слов'янської та французької музики.

Ретельно деталізованим є Розділ III дисертації, який презентує три твори О. Мессіана у контексті містеріальних фортепіанних творів. У семи підрозділах розглянуто «8 прелюдій», «Квартет на кінець часу», «Двадцять поглядів на немовля Ісуса». У кожному творі відповідно дослідниця звертає увагу на християнську основу, старо-церковні аналогії (багатошаровість, багатоголосність викладення), сакральний зміст та естетичне навантаження твору, окреслює впливи музики Ф. Куперена, К. Дебюсса, О. Скрябіна на автора. Особливим акцентом Тетяна Федорівна виділяє нумерологічні натяки О. Мессіана у вищезгаданих творах: вісім прелюдій, де цифра 8 тлумачиться як знак вічності, так само як і вісім частин у квартеті; фортепіанний цикл

«20 поглядів на немовля Ісуса» з 20 частин, що розбивається авторкою на тетрактіси та набуває сенсу символу Всесвіту. Тож, нумерологічний аспект розгляду переконливо висвітлив ще одну рису містеріальності у загальному аналізі творів.

Тяжіння композитора до «пташиної» теми загальновідома, бо для О. Мессіана птахи були символами божественної сутності. Сам О. Мессіан в коментарях до твору «Квартет на кінець часу» казав: «Птахи – це антитеза часу, це наше бажання світла, зорь, веселки». В цьому сенсі авторка дисертації також звертає увагу на деякі паралелі з творчістю О. Скрябіна, відзначаючи у цьому зв'язку ефект «політності» у його творчості та підкреслюючи близькість у цій тематиці до Ф. Куперена, К. Сен – Санса, М. Равеля. Цей зріз дослідження доповнює цілий пласт розвідок про містичну сутність птахів у світовому мистецтві (кельтська, скандинавська, китайська, єгипетська, єврейська, міфологія, мітрайзм та ін.).

Безперечно, у відгуку не можливо охопити найдрібніші лінії дисертаційного дослідження, майстерно промальовуючи які, Моторна Т. Ф. логічно обґруntовує уявлення щодо поліетнічності та полірелігійності містерії, дешифрує коди містеріальності, доводить вагомість ідей містеріальності у творчості митців ХХ століття, зокрема, О. Мессіана.

Слід відзначити грунтовний аналіз публікацій авторки дисертації та вичерпне володіння термінологією. Огляд тексту дисертації свідчить про те, що дослідження є своєчасною, самостійною, завершеною працею.

У процесі ознайомлення з дисертацією виникло декілька запитань, відповіді на які хотілося б почути від шановної Тетяни Федорівни.

1. Чимала кількість досліджень та розвідок окреслили бачення універсальної творчої особистості, як постаті, що поєднують індивідуалізм та багатограний досвід світу внаслідок пошуку вищої гармонії, розкриваючи свій потенціал та будучи затребуваним переважно у перехідні епохи (часи). До типу класичного універсала та плеяди таких особистостей в контексті теми дисертації Ви слушно долучаєте і Олів'є Мессіана. Періодично у дослідженні Ви згадуєте «систему Леонардо да Вінчі» П. Клоделя. Чи могли б Ви

сформулювати своєрідну структуру універсальної творчої особистості О. Мессіана за провідними видами діяльності, їх розгалуженістю, синтетичністю творчих досягнень?

2. Одною з характерних рис творчого метода О. Мессіана, ключем до дешифровки глибинного змісту його творів є число. Розглядаючи цифрову символіку у творчості О. Мессіана, Ви відзначаєте її сакральне навантаження, але зосереджуєтесь лише на тих творах, що аналізуете. Впевнена, що добираючи твори для розгляду, Ви не оминули увагою й інші музичні композиції. Які з них можна назвати, розвиваючи цю тему? А також уточніть, чи отримала продовження прихильність О. Мессіана до нумерології як прояву містеріальності у творчості його учнів, особливо І. Вишнеградського?

Дисертаційне дослідження Моторної Тетяни Федорівни «Ідеї містеріальності у музичній культурі ХХ століття (на прикладі фортепіанної творчості Олів'є Мессіана)» виконане на достатньому науково-теоретичному рівні, проблематика роботи має перспективи для подальшого розвитку та повною мірою відповідає вимогам МОН України до праць на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. Авторка дисертації Моторна Тетяна Федорівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства.

Офіційний опонент —
кандидат мистецтвознавства,
вчитель мистецтва кафедри
суспільно-гуманітарних дисциплін
та предметів художньо-естетичного циклу
Ліцею № 144 ім. Григорія Ващенка (м. Київ)

О. П. Гедз

Підпис засвідчує
(директор ліцею № 144
ім. Г. Ващенка, м. Київ)

I. В. Орехова